

Ἐλεύθερη πληροφόρηση

ΔΕΛΤΙΟ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ
ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ: Ὁ Μητροπολίτης Ἀττικῆς καί Μεγαρίδος ΝΙΚΟΛΗΜΟΣ
Ἀριθμός φύλλου 121 16 Νοεμβρίου 2003

Ἀπελευθέρωση ἀπό τὰ εἰδωλικά σχήματα.

Η πίστιν μου δέν εἶναι θολός πίνακας. Χάραγμα σουρεαλισμοῦ, πού εἰκονίζει ἀτέρμονη ἀβεβαιότητα καί ψυχικό χάος. Εἶναι συνειδητό ἄνοιγμα στό ὑπερούσιο Πρόσωπο τοῦ Θεοῦ. Στάση τῆς ὑπαρξῆς μου καί ἐμπειρία κοινωνίας μέ τόν Ἀπρόσιτο, πού εἶναι ἡ Πηγὴ τῆς ἀλήθειας καί τῆς ζωῆς.

«Τὴν πίστιν ἐτυμολογητέον, τὴν περί τό ὃν στάσιν τῆς ψυχῆς ἡμῶν» (Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως: Στρωματεῖς, IV).

Τὴν πίστιν πρέπει νά τὴν ἐτυμολογήσουμε, ὥς τὴ στάση τῆς ψυχῆς μας ἀπέναντι στό «᾽Ον». Ὡς τὴν ψυχικὴ μας ἀνύψωση πάνω καί ἔξω ἀπὸ ὅλα τὰ ὑλικά πράγματα, πού μᾶς περιβάλλουν καί τό βύθισμά μας στόν ἀπέραντο ὠκεανό τῆς θείας παρουσίας.

Μέ δεδομένο αὐτό τό ἐτυμολογικὸ τῆς πίστεως καί μέ ἐπίσης δεδομένη τὴν πλούσια καί καθοριστικὴ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, θά ἦταν βεβήλωση νά χαρακτηρίσει κανεῖς τὴν πίστιν στό Θεό καί τὴν ἐπανάπαυση τῆς ψυχῆς στίς αἰώνιες ἀλήθειες ὡς ἔκφραση φόβου ἢ δέους μπροστά στό ἄγνωστο καί στή μυστηριώδη πολυπλοκότητα τοῦ κοσμικοῦ χώρου. Ἡ πίστιν δέν εἶναι

μήτε ἀφέλεια, μήτε ἀγνώσια. Εἶναι ἀποτέλεσμα πολλῆς πνευματικῆς ἀναζήτησης, λιπαρῆς μελέτης καί γλυκειᾶς μυστικῆς ἐμπειρίας. Λογική καί συνειδητή ὑπέρβαση τῶν σχημάτων τῆς ὕλης καί τῶν ἐμπειριῶν τῆς ἐγκόσμιας καθημερινότητος. Διάλογος ψυχῆς μέ τόν «Ψόντα». Καί, παράλληλα, κατάφαση στά ἱστορικά γεγονότα, πού ὑφαίνουν τήν ἄλλην ὄψη τοῦ ἀνθρώπινου βίου, δηλοποιοῦν τήν παρουσία καί τήν ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ μέσα στό χρόνο καί ἀποκαλύπτουν τίς ἄκτιστες ἐνέργειες τῆς θείας τελειότητος.

Η πίστη μου βυθίζεται στό μυστήριο. Ἀλλά διαβάζει καί τήν ἱστορία καί ψαύει στίς σελίδες τῆς ἀνθρώπινης περιπέτειας τά σημάδια τῆς παρέμβασης τοῦ «ὄντως Ψόντος», τήν ἀγαπητική συγκατάβασή Του πρός τίς «εἰκόνες» Του καί τό βηματισμό Του στά μονοπάτια τῆς δικῆς μας περατότητας καί τῆς καταλυτικῆς ἀθλιότητος.

Εἶμαι καί ἐγώ γεμάτος, ὑπερπληρωμένος, ὅπως ὅλοι οἱ σκαπανεῖς τοῦ πλανήτη μας, ἀπό τίς εἰκόνες καί τίς παραστάσεις τοῦ ὕλικου σύμπαντος καί ἀπό τούς φυσικούς ἢ ἱστορικούς συσχετισμούς, πού ψηφιδογραφοῦν τή ζωή καί τήν ἀνθρώπινη ἱστορία μας. Ἀξιοποιῶ, καθημερινά, τίς γνώσεις καί τίς θετικές ἢ ἀρνητικές ἐμπειρίες, πού σώρευσε, ἴσαμε σήμερα, τό ἀνθρώπινο γένος. Καί εἶμαι ἀνοιχτός σέ κάθε προσθήκη, πού ἔρχεται μέ τό ἄρμα τοῦ μόχθου καί τῆς ὀδύνης καί μέ τήν εὐσυνείδητη ἐπεξεργασία τῶν νέων εὐρημάτων.

Ωστόσο, ὅταν ἡ ψυχή μου ἀναζητάει τό Θεό, δέν τόν ψάχνω στά δημιουργήματα. Δέν εἰδωλοποιῶ τόν ἥλιο ἢ τό φεγγάρι ἢ τήν ἀστραπή ἢ τή γονιμότητα. Δέν πλάθω θεούς, ἀπεικονίσεις καί ἀπομιμήσεις τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας καί προεκτάσεις τῆς δραματικῆς, ἀνθρώπινης ἀποπλάνησης στόν κατήφορο τῆς διαφθορᾶς. Ἄν πλάσω τό Θεό στά ἀνθρώπινα μέτρα μου καί ἄν τόν κοσμήσω μέ τίς ἀνθρώπινες σκοτεινές κηλίδες μας, δέν κάνω τίποτα περισσότερο, ἀπό αὐτό, πού ἔκαναν καί κάνουν οἱ προσκυνητές τῶν εἰδώλων. Ἀντί νά ἀνεβάσουν τό πλάσμα στήν ἀγκαλιά τοῦ ὑπερούσιου Πλάστη, κατεβάζουν τή θεότητα στή λάσπη καί στήν πνικτική δυσσομία τῶν ἀνθρώπινων παθῶν.

«*Τά εἶδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καί χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων· στόμα ἔχουσι καί οὐ λαλήσουσιν, ὀφθαλμούς ἔχουσι καί οὐκ ὄψονται*» (Ψαλμ. ριγ' 12, 13).

Τά είδωλα, πού μορφοποιοῦν καί προσκυνοῦν τὰ εἰδωλολατρικά ἔθνη, εἶναι ἀσήμι καί χρυσάφι. Ἔργα τῶν ἀνθρώπωνων χειρῶν. Ἔχουν στόμα, μά δέν μποροῦν νά μιλήσουν. Ἔχουν μάτια, ἀλλά δέν μποροῦν νά δοῦν.

«Μύθους γάρ μᾶλλον καί μωρίας συνέταξαν περί τῶν κατ' αὐτοὺς θεῶν· οὐ γάρ ἀπέδειξαν αὐτοὺς θεοὺς ἀλλὰ ἀνθρώπους, οὓς μὲν μεθύσους, ἐτέρους πόρνους καί φονεῖς» (Θεοφίλου Ἀντιοχείας: Πρὸς Αὐτόλυκον Β' Β. Ε. Π. τ. 5, σ. 25).

Οἱ συγγραφεῖς καί οἱ ποιητές καί οἱ φιλόσοφοι, πού παρουσίασαν βιογραφίες τῶν θεῶν, συνέταξαν μᾶλλον μύθους καί ἀνοησίες γιὰ νά παρουσιάσουν τοὺς θεοὺς τους. Καί μέ ὅσα ἔγραψαν, δέν τοὺς ἀπέδειξαν θεοὺς, ἀλλὰ ἀνθρώπους. Ἄλλους ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς παρουσίασαν μέθυσους, ἄλλους πόρνους καί ἄλλους φονεῖς.

«Χρυσὸς ἐστὶ τό ἄγαλμά σου, ξύλον ἐστίν, λίθος ἐστίν, γῆ ἐστίν, ἐάν ἄνωθεν νοήσης, μορφὴν παρὰ τοῦ τεχνίτου προσλαβοῦσα· γῆν δέ ἐγὼ πατεῖν, οὐ προσκυνεῖν μεμελέτηκα· οὐ γάρ μοι θέμις ἐμπιστεῦσαί ποτε τοῖς ἀψύχοις τὰς τῆς ψυχῆς ἐλπίδας» (Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως: Προτρεπτικός ΙΦ).

Αν σκεφτεῖς ἀπὸ περιωπῆ, θά συνειδητοποιήσεις, πὼς τό ἄγαλμά σου εἶναι χρυσάφι, εἶναι ξύλο, εἶναι πέτρα, εἶναι κῶμα, πού πῆρε μορφὴ ἀπὸ τὴν ἐπεξεργασία τοῦ τεχνίτη. Καί ἐγὼ ἔχω μάθει νά τὴν πατάω τῇ γῇ καί ὄχι νά τὴν προσκυνᾶω. Γιατί δέν μοῦ ἐπιτρέπεται νά ἐμπιστευτῶ τὴς ἐλπίδες τῆς ψυχῆς μου στὰ ἄψυχα.

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
ΤΗΣ ΚΑΝΟΝΙΚΟΤΗΤΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΟΜΙΜΟΤΗΤΑΣ
ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ

Ἡ Πανελλήνια πρωτοβουλία γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς Κανονικότητας καί τῆς Νομιμότητας στὴν Ἐκκλησία σᾶς προσκαλεῖ στὴν ὁμιλία τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ἀττικῆς καί Μεγαρίδος κ. Νικοδήμου, πού θά πραγματοποιηθεῖ τὴν Πέμπτη, 27 Νοεμβρίου 2003, ὥρα 7 μ.μ. στὴν αἴθουσα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας, ὁδ. Πανεπιστημίου 22.

Θέμα: Ἡ κόπωση τῆς ἀθεΐας καί τό μῆνυμα τῆς Ἐκκλησίας.

Στις 15 Νοεμβρίου συμπληρώθηκε δεκαπενταετία από την κοίμηση του μακαριστού Ἀρχιεπισκόπου Ἱερωνύμου. Τοῦ Λειτουργοῦ, πού ἄφησε πίσω του ἦθος κρυστάλλινο καί ἔργο ἀπαράμιλλο. Μέ τήν εὐκαιρία τοῦ ἐπετειακοῦ αὐτοῦ σταθμοῦ, ἀνατυπώσαμε τό ἱστορικό ντοκουμέντο του, «ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΕΝΟΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ», σέ ἕκτη ἔκδοση, γιά νά προσεγγίσουν καί οἱ νεώτεροι τή φωτεινή αὐτή φυσιογνωμία τῆς Ἐκκλησίας μας. Στό τεῦχος μας αὐτό ἀναδημοσιεύουμε τό συμπληρωματικό κείμενο, μέ τό ὁποῖο προλογίσαμε τή νέα ἔκδοση.

Οἱ ἀναγνώστες μας, πού ἐπιθυμοῦν νά μελετήσουν στό σύνολό του τό βιβλίο, μποροῦν νά τό παραγγείλουν στή διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ.

+ Α. Μ. Ν.

Δεκαπέντε ὁλόκληρα χρόνια κύλησαν ἀπό τή μέρα τῆς ἐκδημίας τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἱερωνύμου. Μέ πυκνή ἐναλλαγή γεγονότων. Καί μέ συνωστισμό ἐραστών στίς ἡγετικές ἐπάλξεις τῆς Ἐκκλησίας μας. Ὅστος, ἡ προσωπικότητα τοῦ ἀγνοῦ ἐκείνου καί φορτισμένου μέ Χάρη Θεοῦ Ἱεράρχη κυριαρχεῖ στό ἱστορικό προσκήνιο, στίς δημοσιογραφικές ἀντιπαραθέσεις καί στίς καρδιές.

Ἡ στρατευμένη ἀθεΐα, σταθερή

στήν ἄρνησή της καί στήν πολεμική της, ἐξακολουθεῖ νά τοξεύει μέ πείσμα τά βέλη της ἐναντίον του. Ἡ ἀποχρωματισμένη κουλτούρα, πού ἐξαντλεῖ τοὺς ὀραματισμούς της στήν κολακεία τῆς σάρκας, προσποιεῖται ὑποκριτικά πώς ἀδιαφορεῖ γιά τό ἦθος του καί γιά τήν προσφορά του. Ὅσο γιά τήν, ἐκκοσμικευμένη καί ἀποκομμένη ἀπό τήν Πατερική ἀσκητικότητα, σύγχρονη ἐκκλησιαστική ἡγεσία, θά μάκραινε πολύ ὁ λόγος, ἂν φωτογραφίζαμε μέ λεπτομέρεια

καί μέ ἀκρίβεια τήν ἀρνητική συμπεριφορά της. Αὐτή, μέ τήν ἀλλοτριωμένη πνευματική ὑποδομή της καί μέ τά προκλητικά της ψεγάδια, ἀναταράσσεται καί συνταράσσεται καί μόνο στό ἄκουσμα τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἱερώνυμου.

Ἐξω, ὅμως, ἀπό τόν κύκλο ὅλων αὐτῶν, πού τούς στρατεύει ἡ ἀρνητική ἰδεολογία ἣ τό μίσος ἣ ἡ σκοπιμότητα, ὑπάρχει ἡ πλατεία θάλασσα τοῦ ἀγνοῦ λαοῦ. Ὑπάρχουν οἱ ὑπάρξεις μέ τήν ἐναγώνια δίψα τῆς ἀλήθειας. Μέ τή δυναμική ἐξάρτηση ἀπό τήν Παράδοση τῶν Ἀποστόλων καί τῶν ἀγίων. Καί μέ τήν εὐαισθησία καί τήν εὐθυκρισία, πού τούς ὀδηγοῦν νά ἀπομακρύνονται ἀπό τήν πλαστότητα καί τήν ὑποκρισία καί νά ἐγγίζουν διακριτικά καί σεβαστικά τούς γνήσιους ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Αὐτοί χαίρονται καί βιώνουν δυναμικά τήν παρουσία του, ὡς παρουσία ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ καί πατέρα, πού μεταγγίζει «*πνεῦμα σοφίας*» καί «*πνεῦμα συνέσεως*» καί πού διδάσκει, μέ τήν ἀθόρυβη πράξη του, τήν ποιότητα τῆς ἀνόθευτης ἀγάπης.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἱερώνυμος Κοτσώνης στέκεται, ἐκφραστικός καί ἐπιβλητικός, στό βάθρο τῆς ἱστορίας, δίχως νά τόν μετακινοῦν οἱ θύελλες καί δίχως νά τόν μεταλλάσσουν οἱ ρύποι. Καί γίνεται ὀδηγός γιά κείνους, πού λαχταροῦν νά βρῶνται σταθερά ἐνσωματωμένοι στή λιτανεία τῆς Ὁρθόδοξης παράδοσης.

Καί ὅσο ἀπομακρυνόμαστε χρονι-

κά ἀπό τήν ἱστορική διαδρομή τῆς Ἐκκλησίας μας, πού τήν κάλυπτε μέ τήν παρουσία του καί τή ζωογονοῦσε μέ τή σοφή διδασχὴ του καί μέ τή διάφανη ἀγιότητα του ὁ σιωπηλός, ἀλλά καί ἀνύστακτος Ἱεουργός τοῦ Μυστηρίου τῆς ὑπέρτατης Ἀγάπης, τόσο νοιώθουμε τήν ἀνάγκη νά γυρίσουμε πίσω, στήν πιστοποιημένη καί καταξιωμένη λάμψη του. Νά σταθοῦμε πλάϊ του, ταπεινοί μαθητές στήν ἀκτινοβολία τῆς ἀλέκιαστης ἀρχιερωσύνης του καί στήν ἐκδίπλωση τῆς ἐφευρετικῆς καί ἀκάματης ποιμαντικῆς του φροντίδας.

Ὁ μακαριστός Ἱερώνυμος εἶναι ἓνα σημάδι διάφανου βιώματος καί ἀνυστερόβουλης προσφορᾶς μέσα στή σκοτεινιά τῆς νεώτερης ἱστορίας μας. Δῶρο τοῦ Θεοῦ στή γενιά μας. Πηγὴ ἐλπίδας καί ἔμπνευσης γιά τίς γενιές, πού ἔρχονται πίσω μας. Καί ἀφιέρωμα ὅλων μας στό Πανάγιο Θυσιαστήριο τοῦ ἄχρονου Θεοῦ.

Κάποιοι, ἀπό τό χῶρο τῆς ἀρνήσης, τῆς στρατευμένης ἢ τῆς ρυμουλκούμενης ἀθεΐας, θέλησαν-καί στά χρόνια, πού ζοῦσε καί στά κατοπινά-νά ἀμαυρώσουν τή λάμψη τῆς ἀγιότητάς του, νά ὑποβαθμίσουν τήν ἀξία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μόχθου του καί νά περιθωριοποιήσουν τά μηνύματά του. Ἀλλά δέν τά κατάφεραν. Καπνιά ἦταν ὁ λόγος τους. Θάμπωσε γιά λίγο τόν ὀπτικό μας ὀρίζοντα. Καί, ἀμέσως μετά, διαλύθηκε. Οἱ συλλιτανευτές του στό Γολγοθᾶ τῆς ἀγάπης, ἐξακολούθησαν νά περπατοῦν καθηλωμένοι στό φῶς τοῦ προσώπου του. Καί συνεχίζουν νά ἀν-

τλούν δύναμη. Οἱ ἔντιμοι καί νηφά-
λιοι ἔρευνητές τῶν δεδομένων τῆς
ιστορίας, ἐκπλήσσονται, ὁλοένα καί
περισσότερο, καθὼς ἀνασκαλεύουν
τό ἀρχεϊακό ὑλικό. Καί, ἀπομακρύ-
νοντας τήν αἰθάλη, πού σώρευσε ἡ
σκοπιμότητα, τόν ἀποδίδουν στήν
ἐκκλησιαστική παρεμβολή ἀτόφιο
ἐκτύπωμα τῶν Ἀποστολικῶν ὁρα-
ματισμῶν καί ἀχθοφόρο τῶν ἀτίμη-
των Πατερικῶν θησαυρισμάτων.

Ο Ἱερώνυμος ἀνέβηκε στό θρόνο
τῶν Ἀθηνῶν σέ χρονική περίο-
δο, πού οἱ πολιτικές ἀνωμαλίες εἶ-
χαν ὑπερπληρώσει τό λέβητα τῶν
παθῶν καί εἶχαν προκαλέσει ἀλυσι-
δωτές καί καταλυτικές ἐκρήξεις. Ἀτέρ-
μονη ἡ ἔνταση στά πρόσωπα καί
στούς θεσμούς. Σφοδρές οἱ μάχες
«ἐπὶ τοῦ πιεστηρίου». Καί σφοδρότε-
ρες οἱ ἀναμετρήσεις μέ τή «σκαν-
δάλη». Καί ὁ νέος Ἀρχιεπίσκοπος,
στή μέση τῆς φωτιάς. Ἡ ἐμπάθεια
καί τό μένος δέ δημιουργοῦσαν κλίμα
νηφαλιότητας, ἀπαραίτητο γιά ἓνα
τίμιο ζύγισμα τῆς ἐξειδικευμένης ἀν-
θρώπινης θετικῆς ἢ ἀρνητικῆς εἰς-
φορᾶς του στή ζωή τοῦ τόπου. Οὔτε
ἄφηναν περιθώρια γιά ἀνεπηρέα-
στη ἔρευνα καί γιά καταλογισμό εὐ-
θύνης σέ κείνους, πού κατέλυσαν
τό δημοκρατικό καθεστῶς καί ἔστη-
σαν τό δικτατορικό ἔκτρωμα. Ὅλη
ἡ ἡγεσία τοῦ τόπου, ἡ πνευματική
καί ἡ κοσμική, βρισκόταν ἀπομονω-
μένη στό δοκιμαστήριο τῆς ἀμφισβή-
τησης. Ὅλοι ἔνοιωθαν νά τοὺς ἀπο-
δίδεται τό στίγμα τῆς ἡττοπάθειας,
τῆς συνεργασίας μέ τοὺς πρωταί-

τιους τῆς κατεδάφισης τοῦ δημο-
κρατικοῦ πυλώνα ἢ τῆς προδοσίας.

Ἡ Ἐκκλησία βρέθηκε, ἀναπόφευ-
κτα, στόν κυκλῶνα. Καί ὁ Ἱερώνυ-
μος, νέος Ἀρχιεπίσκοπος, πού δια-
δέχτηκε τόν αἰωνόβιο προκάτοχό
του Χρυσόστομο, ἔγινε ὁ «ὑποπτος»
καί ὁ «στόχος» ἀπό ὅλες τίς ἀντιμα-
χόμενες πτέρυγες. Καί ἀπό τήν πτέ-
ρυγα τοῦ δικτατορικοῦ καθεστῶτος
καί ἀπό τό παλιό πολιτικό κατεστη-
μένο καί ἀπό τήν ἑπαλξη τῆς ἀντί-
στασης. Ὅλοι τόν ἠθελαν ὑπηρέτη
τῶν σχεδίων τους καί τῶν σκοπι-
μοτήτων τους. Καί ὅλοι τόν ἔβρισκαν
ἀσύμβατο μέ τίς ἐπιδιώξεις τους. Ἀν-
ένδοτο. Ἀπροσκύνητο. Καί, συχνά-
πυκνά, ἀντίπαλο στό γήπεδο τῆς δι-
απάλης τους. Οἱ δικτάτορες τοῦ ἔρ-
ριχναν τήν εὐθύνη, ὅτι ἀντιστέκεται
σέ κάποιο φάσμα προγραμμάτων
τους, πού τά θεωροῦσαν καίρια καί
ἐπείγοντα καί ὅτι δέ χειραγωγεῖ τό
λαό σέ ὑποταγή. Οἱ ὁπαδοί τοῦ βασι-
λικοῦ στέμματος τοῦ καταλόγιζαν
ἀχαριστία καί τόν κατηγοροῦσαν,
ὅτι πρόδωσε τόν ἀνώτατο ἄρχοντα.
Καί οἱ «ἀντιστασιακοί» φωνασκοῦ-
σαν, ὅτι συμπορεύτηκε μέ τή δικτα-
τορία καί ἔγινε παράγοντας στερέ-
ωσής της. Ἐναντίον του στράφηκαν
οἱ πολιτικοί κράχτες καί τῆς ἄκρας
δεξιᾶς καί τοῦ κέντρου καί τῆς ἄκρας
ἀριστερᾶς. Ὅλοι ἐκεῖνοι, πού ἠθε-
λαν τήν Ἐκκλησία θεραπαινίδα τῶν
σκοπῶν τους καί τήν ἐβλεπαν νά κι-
νεῖται ἀνεξάρτητη, φορέας ἄλλου
μηνύματος, πού δέν προσδένει καί δέν
ὑποδουλώνει τόν ἄνθρωπο στά σχή-
ματα τοῦ κόσμου, ἀλλά τόν καλεῖ

καί τόν δρομολογεί στην «ἐλευθερία τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ» (Ρωμ. η' 21).

Θεωρῶ χρέος, καταθέτοντας σεβασμό καί εὐγνωμοσύνη στην ἱερή μνήμη του, νά ὑπογραμμίσω κάποιες παραμέτρους, πού τίς λησμόνησαν ἢ τίς ἀγνόησαν σκόπιμα, ὅλοι ὅσοι πολέμησαν τόν Ἀρχιεπίσκοπο Ἱερώνυμο καί φιλοδόξησαν νά τοῦ φορτώσουν ἀκέραيه τήν εὐθύνη γιά τήν ἐξέλιξη τῶν πολιτικῶν πραγμάτων στή χώρα μας κατά τήν περίοδο 1967-1974.

1. Ἡ Ἐκκλησία δέν εἶναι ἐποχιακό θεσμικό συγκρότημα. Ἐχει χρονικό ἄνοιγμα δυό ὁλόκληρων χιλιετιῶν. Καί μιά ἱστορική βλάβση καί καρποφορία, πού κάλυψε τήν οἰκουμένη. Εἶναι ἡ κοινὴ στέγη ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ἐχει μαζέψει στοργικά «ἐκ βορρᾶ καί θαλάσσης καί ἑως τὰ τέκνα Της». Στόν πραγματικά οἰκουμενικό χώρο, πού ἀναπτύχθηκε καί κατά τή διαδρομή τῶν δυό χιλιάδων χρόνων, πού συμπλήρωσε, ἀντιμετώπισε ποικίλα καί ἑτερόκλητα πολιτικά συστήματα. Καί αἰφνιδιάστηκε, πολλές φορές, ἀπό τίς ἀπανωτές πολιτικές μεταλλαγές.

Μακρὺς ὁ πίνακας τῶν φυσιολογικῶν ἢ τῶν βίαιων μεταρρυθμίσεων. Εὐρύ καί πολύχρωμο τό φάσμα τῶν ἐξελίξεων. Αὐτοκρατορίες, μέ ὑπερυψωμένο τό θρόνο τοῦ θεοποιημένου μονάρχη καί μέ ὀρθάνοιχτες τίς πύλες τῶν ἀμφιθεάτρων καί τὰ στόματα τῶν θηρίων, γιά κείνους, πού δέν ἔσκυβαν δουλικά νά προσκυνή-

σουν τήν ὑπέρτατη, γήϊνη ἐξουσία! Λαοὶ σέ ἀδιάκοπη μετακίνηση καί μεταστέγαση καί ἐπιδρομές βαρβάρων, πού ἰσοπέδωναν, κατά τήν ἐπέλασή τους καί θεσμούς καί παραδόσεις καί ἀνέπεμπαν τό ἄρμα τῆς ἱστορίας αἰῶνες πίσω, στό σκοταδισμό, στην ἀθλιότητα καί στην ἀπαξίωση! Δικτατορίες, πού μοίραζαν χειροπέδες καί φίμωτρα καί μεταποιοῦσαν τὰ λογικά πλάσματα τοῦ Θεοῦ σέ ἀγέλη ἀνεγκέφαλων ἐξαρτημάτων τῶν ἰδιοτελῶν μηχανισμῶν τους! Ἐξουσίες μέ σχήματα καί φήμες δημοκρατίας, πού διαφήμιζαν καί ἐπαγγέλλονταν ἐλευθερίες, ἀλλά ὀργανώνονταν συνωμοτικά καί κατακυρίευαν τίς ἀνύποπτες μάζες! Ἄλλες οἱ συνθήκες στά διάφορα γεωγραφικά πλάτη καί στίς ἀτέλειωτες στροφές τοῦ ἱστορικοῦ χρόνου. Ἄλλες οἱ προσωπικότητες, πού ἔδιναν τό βηματισμό ἢ πού ἀνέκοπταν τήν πρόοδο. Καί ἄλλες οἱ ἰδεολογίες, πού διαμόρφωναν κλίμα καί ὄραμα στό πιλοτήριο τῆς κοσμικῆς διακυβέρνησης.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἡ ἐναλλαγή τοῦ πολιτικοῦ καί κοινωνικοῦ κυματισμοῦ δέν ἄφησε ἀπόλυτα ἀνεπηρέαστα τὰ ἡγετικά στελέχη τῆς Ἐκκλησίας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Κάποιοι, ἄγευστοι τῶν καρπῶν τοῦ Πνεύματος, ἀφέθηκαν στά ρεύματα τῆς ἐποχῆς τους καί παρασύρθηκαν. Ἐντυπωσιάστηκαν ἀπό τό θάμβος τῶν ἐξουσιῶν τοῦ κόσμου. Ἀντέγραψαν τὰ κοσμικά σχήματα. Στρογγυλοκάθησαν στην τράπεζα τῆς εὐωχίας. Βίωσαν τήν ἀρχιερωσύνη ὡς ἀξίωμα καί

ὄχι ὡς ἱερό, κενωτικό λειτούργημα. Δανείστηκαν μεθόδους ἀπό τό παζάρι τοῦ ἀπάνθρωπου ὀλοκληρωτισμοῦ. Μπῆκαν στό χορό τῆς διαπλοκῆς, μέ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θά ἀνατιμήσουν τίς μετοχές κύρους τους καί θά αὐξήσουν τὴν ἐπιρροή τους. Ἡ πράξη τους ἦταν λάθος. Ἡ, ἀκριβέστερα, ἔγκλημα. Καί μένει, μελανό στίγμα καί πόνος, στά κατάστιχα τῆς ἱστορίας καί στίς καρδιές τῶν πιστῶν.

Ὡστόσο, μιά συνολική ἐκτίμηση τῶν ἐκτροπῶν, δείχνει πὼς δέν ἀποκρυσταλλώθηκαν σέ «modus vivendi» τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας μας. Ἡ ἐκκλησιολογική βάση δέ μολύνθηκε καί δέν ἀλλοτριώθηκε. Τό ἐκκλησιαστικό Σῶμα δέν ἐπικρότησε τὴν «ἐκκοσμίκευση» Ἡ Πατερικὴ παράδοση ἦταν καί ἔμεινε ἰσχυρή. Πειστικὴ καί ὁδηγητικὴ. Θησαύρισμα καί κληρονομιά. Καί, ταυτόχρονα, ὁδηγὸς καὶ ἀπαραχάρακτη δεοντολογία. Ἡ Ἐκκλησία ἐξακολουθεῖ νά διαχωρίζει τὴν ἀποστολὴ τῆς ἀπὸ τίς ἐπιδιώξεις τοῦ κόσμου. Νά κηρύσσει «*Ἰησοῦν Χριστόν καὶ τοῦτον ἑσταυρωμένον*» (Α΄ Κορινθ. β΄ 2). Νά νοηματοῖζει τὴ μιά καί μοναδική πορεία τῆς ὑπαρξῆς. Καί νά ἐκδιπλώνει τὴ διακονία τῆς στήν ἀτμόσφαιρα τῆς διαφάνειας καί τῆς ἀγιότητος.

Στό σύνολο τῆς καί στή μακρὰ πορεία τῆς, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μας μήτε ταυτίστηκε, μήτε ἀνταγωνίστηκε τίς ἐξουσίες τοῦ πολιτειακοῦ καί τοῦ πολιτικοῦ χώρου. Δέν ἐπιδίωξε νά ποδηγετήσῃ ἐκείνους, πού ἐκλέχθηκαν δημοκρατικά ἢ ἐπιβλήθηκαν

στανικά στά ἀνυπεράσπιστα πλήθη. Ἀλλά οὔτε καί ὑποτάχτηκε στοὺς «*ἄρχοντες τοῦ κόσμου*», ὡς ἐξάρτημά τους, ὡς ἀχθοφόρος τῶν παραγγελμάτων τους καί τῶν προγραμμάτων τους στίς λαϊκές μάζες. Κινήθηκε ἐλεύθερα καί αὐτόνομα. Κάτω ἀπὸ τὴν πνοή καί μέσα στὴ Χάρη τοῦ Παναγίου Πνεύματος. Σέ διακριτὸ ρόλο. Καί μέ εὐδιάκριτη τὴ σύνεση. Μέ μήνυμα τὴν ἐνανθρώπιση τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, τὴ σωστικὴ Θυσία τοῦ Σταυροῦ καί τὴν Ἀνάστασι. Καί μέ βηματισμούς, πού ἀποτελοῦν ἀναπλήρωση τῶν ὑστερημάτων τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ στὴ σάρκα τῆς (Κολασ. α΄ 24). Ἀλλοτε μέσα σέ ζοφερό κλίμα διωγμῶν καί μαρτυρίου. Καί ἄλλοτε σέ αὔρα ἀνεκτικότητος ἢ καί κάποιας περιχώρησης. Πάντα, ὅμως, μέ τό βλέμμα καθηλωμένο στό σταυρωμένο Ἰησοῦ Χριστό. Καί μέ τὴν πρόθεση νά ἀπλώσῃ τὴ θεϊκὴ ἀγάπη, ἐκεῖ, πού φυσάει ὁ παγωμένος βοριάς τῆς ἀπελπισίας.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἱερώνυμος, προσωπικότητα αὐθεντικὴ καί δυναμικὴ, κινήθηκε συνετά καί προσεκτικά μέσα στίς τροχιές αὐτῆς τῆς Πατερικῆς Παράδοσης. Μέ προσήνεια, ἀλλὰ καί μέ ἀδιαπραγμάτευτὴ αὐτοτέλεια. Διακόνῃ καί μέσα στό βασιλικὸ παλάτι καί στοὺς χώρους τῆς ἀνώτατης ἐκπαίδευσης καί στά ἱερά δώματα τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοίκησης, ὡς ἱερέας καί ὡς Ἐπίσκοπος, χωρὶς νά ὑποθηκεύσῃ ποτέ τὴν ἐλευθερία του καί τό ἱερό του λειτούργημα στίς ἴντριγκες τῆς κοσμι-

κῆς ἐξουσίας. Δέν ταυτίστηκε οὔτε μέ τήν προδικτατορική πολιτική ἡγεσία, οὔτε μέ τό σχῆμα τῆς ἀνελευθερίας καί τῆς βίας. Δέ φιλοδόξησε τό ρόλο καί τίς ἀρμοδιότητες ἑνός ἐθνάρχῃ. Ἐμεινε ὁ ἀποστολικός κρίκος, πού ἐκδαπανᾶται στή «μέριμνα πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν» (Β΄ Κορινθ. ια΄ 28). Ὁ ἱερουργός τῆς ἀγάπης. Καί ὁ χειραγωγός τῶν ὑπάρξεων στήν ἀνοικτή ἀγκαλιά τοῦ Θεοῦ. Στάθηκε ὀρθίος καί ἄγρυπνος μπροστά στό Ἱερό Θυσιαστήριο. Ἔδωσε ὅλες του τίς δυνάμεις στήν ἀναβάθμιση τῆς διοίκησης τῆς Ἐκκλησίας καί στήν ἀποτελεσματικότερη ὀργάνωση τοῦ ποιμαντικοῦ Τῆς ἔργου. Καί ἔσκυψε μέ ἀγάπη στόν πονεμένο λαό τοῦ Θεοῦ. Ἀφησε ἀνοιχτό τό δίαυλο ἐπικοινωνίας καί διαλόγου μέ τούς κρατικούς θεσμούς καί μέ τίς ὑπηρεσίες, πού διαμορφώνουν τό νομοθετικό πλαίσιο διοίκησης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Καί κράτησε, μέ πιστότητα καί μέ θυσιαστική ἐμμονή, τήν αὐτοτέλεια καί τόν Χριστοκεντρικό προσανατολισμό τῆς ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας.

Ποιό ἦταν τό κόστος αὐτῆς τῆς χαρισματικῆς ἐμμονῆς στήν ἐλευθερία τοῦ Πνεύματος καί στήν ἀδέσμευτη διακίνηση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας μας, μέσα στό θολό προβληματισμό τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα καί στίς συνθήκες τοῦ ἀνελεύθερου, δικτατορικοῦ καθεστώτος, πιστοποιεῖται ἀπό τήν ἐξομολογητική του συγγραφή, πού γεμίζει τίς σελίδες τούτου τοῦ βιβλίου. Ὁ Ἱερώνυμος, ὁ Ἐπίσκοπος τῆς προσευχῆς καί τῆς

ἀγάπης, σχοινοβάτησε, ἐπὶ ἔξι ὁλόκληρα χρόνια, ἀνάμεσα στό κοσμικό σχῆμα τῆς βίας καί στό ἐκκλησιαστικό διοικητικό κατεστημένο τῆς ἀσυδοσίας. Καί κατάφερε νά κάνει τό καθῆκον του. Νά ἀναβαθμίσει τήν ἐπισκοπική οἰκογένεια. Καί νά προφυλάξει τήν Ἐκκλησία ἀπό τήν ὑποδούλωσή της στούς σχεδιασμούς τῆς δικτατορίας.

Οἱ ἀντίπαλοί του τόν κατηγορήσαν γιατί δέν ἀγωνίστηκε νά γκρεμίσει τή δικτατορία, ἢ, τούλάχιστο, νά τή φρενάρει. Γιατί δέν πρόταξε τά στήθη του, ὥστε νά ἐμποδιστεῖ ἡ προέλαση τοῦ ἀνελεύθερου καθεστώτος. Γιατί δέν ξαπόλυσε καυτό, ἀφυπνιστικό λόγο διαμαρτυρίας καί κολασμοῦ, μέσα στή χώρα καί ἔξω ἀπ' τά σύνορά της, στό παγκόσμιο forum τῶν πολιτικῶν διαπλοκῶν. Γιατί, τέλος, δέ θηριομάχησε, ὥστε νά ἀνοίξει τό φραγμένο μονοπάτι, γιά τόν ἐπαναπατρισμό τῆς δημοκρατίας καί τῆς ἐλευθερίας.

Οἱ κατήγοροί του ἀγνοοῦν τό διακριτό ρόλο τῶν θεσμῶν. Ἡ μεταθέτουν, μέ πονηρή καί ἔνοχη σκοπιμότητα, τίς εὐθύνες.

Ὁ Ἱερώνυμος ὑπῆρξε ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας. Μέ σαφή τό ρόλο του καί κρυστάλλινη τήν ἀποστολή του. Δέν εἶχε τήν ἐντολή ἀπό τό λαό νά ἀνεβάξει ἢ νά κατεβάξει κυβερνήσεις. Αὐτή τήν ἐντολή τήν εἶχαν οἱ πολιτικοί ἡγέτες τοῦ τόπου μας. Ἐκεῖνοι, πού προβάλλονται ἢ αὐτοπροβάλλονται στό λαό ὡς ἀχθοφό-

ροι τῶν δημοκρατικῶν ἀξιῶν. Πού ζητοῦν τήν ψήφο του. Γιά νά τόν κυβερνήσουν δημοκρατικά. Καί γιά νά τόν προστατέψουν ἀπό τή φαλκίδευση τῆς ἐλευθερίας του καί ἀπό τόν ἐγκλεισμό του στό γκέτο τῆς τυραννίας.

Τή στιγμή, πού τά τάνκς τῆς στρατιωτικῆς δικτατορίας ξεχύθηκαν στούς δρόμους, στήν κορυφή τῆς πολιτικῆς πυραμίδας ὑπῆρχε νόμιμη καί δημοκρατικά ψηφισμένη κυβέρνηση. Αὐτή ἦταν φορτισμένη μέ τήν εὐθύνη νά κυβερνάει τή χώρα. Νά στέκεται ὀρθά στίς ἐπάλξεις. Ἄγρυπνος φρουρός τῆς δημοκρατίας. Καί ἐγγυητής τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ λαοῦ. Ὑποχρεωμένη νά προτάσσει τά στήθη της γιά νά ἀποτρέψει τήν ὁποιαδήποτε ἐπιβουλή. Τό γεγονός, ὅτι ἡ δικτατορία ἔπιασε ὅλους τούς ἐκπρόσωπους τῆς ὑπεύθυνης ἐξουσίας καί φύλακες τῆς δημοκρατίας στόν ὕπνο, εἶναι ὀριακό. Σηματοδοτεῖ ἀνικανότητα ἢ ἐγκληματική ἀμέλεια. Καί ἀποτελεῖ αἰτία ἐγκλησης καί καταλογισμοῦ εὐθύνης. Θά ἔπρεπε ὁλόκληρος ὁ κυβερνητικός ὄμιλος νά καθῆσει στό σκαμνί τῆς δικαιοσύνης. Νά τοῦ ἀπαγγελεθῇ κατηγορία. Νά ἀπολογηθεῖ. Καί νά δεχτεῖ τίς ἀνάλογες κυρώσεις. Ὅμως, αὐτό δέν ἔγινε. Κανένας ἀρμόδιος φρουρός τῆς δημοκρατίας δέν κατηγορήθηκε, πῶς μέ τή ραθυμία του καί μέ τήν ἀπραγμοσύνη του ἄφησε ἀκάλυπτες τίς πύλες τοῦ Κοινοβουλίου καί εἰσόρμησε στό «μέλαθρο» τῆς δημοκρατίας ἡ βία καί ἡ καταπίεση. Κανένας δέ στιγματίστηκε ὡς

προπομπός τῆς δικτατορίας ἢ ὡς προδότης τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ λαοῦ. Οὔτε ἐκείνη, τήν καυτή ὥρα, οὔτε μετά. Ἀκόμα καί ὅταν κόπασε ἡ θύελλα, ὅταν ἀποκαταστάθηκε ἡ δημοκρατία καί οἱ ὑπαίτιοι τοῦ δικτατορικοῦ πραξικοπήματος παραπέμφθηκαν στό ἐδῶλιο, δέ διατυπώθηκε λόγος μομφῆς γιά τούς παλαίμαχους ὑπουργούς τῆς ἐκλεγμένης προδικτατορικῆς κυβέρνησης, πού, μέ τήν ἀμέλειά τους ἢ τήν ἀπρονοησία τους, διευκόλυναν τή μυστική διακίνηση καί τήν ὀριστική ἐπικράτηση τῶν πραξικοπηματιῶν. Κανένας ἀπό αὐτούς δέν κατηγορήθηκε οὔτε κἄν δημοσιογραφικά-γιά τήν ἐλλιπέστατη φρούρηση τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν.

Καί ἐνῶ οἱ θεσμικοί φρουροί τοῦ πολιτεύματος δέν κατηγορήθηκαν καί δέν κλήθηκαν νά λογοδοτήσουν, ἡ κατακραυγή συσπειρώθηκε στό πρόσωπο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἱερώνυμου. Στόν ἀμέτοχο καί ἀνεύθυνο. Στόν ἀγνό λειτουργό τῆς Ἐκκλησίας, πού μέ πόνο καί ἀφοσίωση, μέ ταπείνωση Πατερική καί μέ ἐνδιαφέρον γνήσιου ποιμένα, ὑπηρέτησε τό Θυσιαστήριο τοῦ Θεοῦ καί στάθηκε στό πλευρό τοῦ κάθε Ὁρθόδοξου Ἑλλήνα, μέ τή διπλή σχέση, τοῦ πατέρα καί τοῦ ἀδελφοῦ.

Τό πόσο ἀσύμβατος ἦταν ὁ ἀγνός λευῖτης Ἱερώνυμος μέ τήν ἰδεολογία καί μέ τά πρόσωπα τῆς Δικτατορίας, τό ἀποδεικνύει ἓνα γεγονός, πού ἔμεινε ἐπτασφράγιστο κατὰ τό διάστημα τῆς ἐπταετίας καί πού οἱ

διαπλεκόμενοι κράχτες της ἐνημέρωσης ἀρνήθηκαν νά τό μεταφέρουν στό λαό μετά τήν ἀποκάλυψή του. "Ετσι, πολύ λίγοι ἔχουν πληροφορηθεῖ, ἴσαμε σήμερα, ὅτι ὁ Ἱερώνυμος δέν ἦταν ὁ ἐκλεκτός τῆς Δικτατορίας. Οἱ πρωταῖτιοι τῆς στρατιωτικῆς Ἐπανάστασης τῆς 21ης Ἀπριλίου 1967 εἶχαν ὑποσχεθεῖ τό θρόνο τῶν Ἀθηνῶν στόν τότε Μητροπολίτη Καστοριάς, πού, ὑπηρετώντας σέ ἀκριτική ἐπαρχία, εἶχε τήν εὐχέρεια

καί τό Δωρόθεο καί τό εὐτύχημα γιά τήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἦταν, ὅτι οἱ τρεῖς ἔφτασαν στήν Ἱερά Σύνοδο, ὅταν ἡ διαδικασία τῆς ἐκλογῆς εἶχε ὁλοκληρωθεῖ καί στό Πρακτικό εἶχαν μπεῖ οἱ ὑπογραφές τῶν ἐκλεκτόρων. Οἱ ἀξιωματικοί ἀναγκάστηκαν νά φύγουν ἄπρακτοι. Καί οἱ Συνοδικοί κράτησαν μυστικό τό περιστάτικό, γιά νά μή πικράνουν τό νέο Ἀρχιεπίσκοπο καί γιά νά μή προκαλέσουν τήν ἀγανάκτηση τοῦ λαοῦ. Ὁ Ἀρχιε-

«Ἀγαπητέ μοι ἅγιε Ἰωαννίνων

...ἔχετε ἴδιαν ἀντίληψιν, ὅτι καί ἐγώ δέν εἶμαι τῶν ἄκρων λύσεων καί ὅτι ὅπου μοῦ εἶναι δυνατόν προσπαθῶ νά ἀποφεύγω τήν δημιουργίαν δικαστικῶν φακέλλων, καί πρό παντός θορύβους περί τήν ζωὴν τῶν κληρικῶν. Ἀπό τοῦ σημείου, ὅμως, αὐτοῦ, μέχρι τοῦ νά συγκαλύπτωμεν ἢ καί νά θωπεύωμεν δικαστικῶς περιπτώσεις, κατά τὰς ὁποίας κληρικοί συνελήφθησαν ἐπ' αὐτοφώρῳ ἀκολασταίνοντες παρὰ φύσιν, ἀπλῶς καί μόνον διά νά "μή κόπτωμεν κεφάλια", ὑπάρχει μεγάλη ἀπόστασις. Πρέπει δέ νά δηλώσω κατηγορηματικῶς τόσον πρὸς ὑμᾶς ὅσον καί πρὸς τοὺς συμμεριζομένους τὰς ὑμετέρας ἀπόψεις, ἐντὸς καί ἐκτὸς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Ἀρχιερεῖς, ὅτι αἰσθάνομαι ἐμαυτὸν ὑποχρεωμένον νά διαχωρίσω ἀφ' ὑμῶν τὰς εὐθύνas μου καί ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἡ πλειοψηφία τῶν Ἱεραρχῶν συμφωνεῖ μαζί σας, νά ἐγκαταλείψω ἀκόμη καί τήν θέσιν μου, ἵνα δοθῇ ἡ δυνατότης εἰς ἕτερον ἐπὶ βαρύτερα παρεκτρεπτομένων κληρικῶν νά ἐφαρμόσῃ τήν ἐπιείκειαν, καθ' ὃν τρόπον τήν ἐρμηνεύετε ὑμεῖς.

Προσωπικῶς πάντως ἐγώ, οὐδέποτε θά ἐδεχόμην ὅπως συντελέσω ἵνα τό ἔντιμον καί μαρτυρικόν ράσον καί ἡ ιδιότης τοῦ κληρικοῦ ἐπανεῖλθῃ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς Ἀρχιερατείας μου, εἰς τήν γενικὴν ἀνυποληψίαν καί τήν κατάφωρον περικερρόνησιν, ἡ ὁποία τοὺς ἐπεφυλάσσετο πρότινων μόλις ἐτών».

+ Ὁ Ἀθηνῶν Ἱερώνυμος

νά ἐπικοινωνεῖ καί νά ἐπηρεάζει τὰ ἀνώτατα, ἡγετικά στελέχη τοῦ στρατεύματος. Καί, κατά τὴ μέρα τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς ἐκλογῆς, οἱ τρεῖς ἀρχιεπίσκοποι ἐπισκέφθηκαν τήν Ἱερά Σύνοδο καί ἀπήτησαν νά ἐκλεγεῖ ὡς Ἀρχιεπίσκοπος ὁ Καστορίας Δωρόθεος. Τό ἀτύχημα γιά τὴ Δικτατορία

πίσκοπος Ἱερώνυμος πληροφορήθηκε τὴ σκηνοθεσία ἑνα χρόνον πρὶν ἀπὸ τό θάνατό του. Κατ' αὐτή, τὴν ἀκραία στιγμή τῆς ζωῆς του, τὸν ἐνημέρωσε ὁ καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Μάρκος Σιώτης, πού ἦταν παρὼν κατά τὴν ἐκλογή, ὡς Βασιλικὸς Ἐπίτροπος. Καί στὴ δημο-

σιότητα έφτασε ένα χρόνο μετά τό θάνατο τοῦ Ἱερώνυμου, ὅταν ὁ ἴδιος καθηγητής τό ἀφηγήθηκε, κατά τό φιλολογικό Μνημόσυνό του, στήν αἴθουσα τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας Ἀθηνῶν.

Η αὐτονόμηση τοῦ ἁγιασμένου λευίτη Ἱερώνυμου ἀπό τό ἀνοιχτό ἤ τό κρυφό παιχνίδι τῶν ἐραστῶν τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας καί ἡ σοβαρή συμπαράστασή του στόν ἀνυπεράσπιστο λαό ἀποτυπώνονται μέ ἐνάργεια στή μακρά βίβλο τῶν ἀρχιεπισκοπικῶν «πεπραγμένων» του. Στίς πικρές περιπέτειες, πού τίς ἐξομολογεῖται ὁ ἴδιος σέ τοῦτο τό βιβλίο. Καί στήν ἀλυσίδα τῶν ἀγώνων του, πού τοὺς ἀπαθανατίζουν οἱ βιογράφοι του. Στόν ἀνύσταχτο μόχθο του. Καί στίς κρυφές προσευχές του, πού τίς γνωρίζει μόνο ὁ καρδιογνώστης Κύριος.

Δέν εἶναι ἀνάγκη, οὔτε καί εὐκολο, νά διεξέλθει κανεῖς ὅλες τίς φάσεις τῆς ποιμαντικῆς εἰσφορᾶς του, γιά νά σχηματίσει μιά κάποια εἰκόνα τῆς ὁλοκάρδιας καί ἔμπονης καί πατρικῆς ἀνάλωσής του στά ἔργα τῆς λυτρωτικῆς καί, ταυτόχρονα, ἀφυπνιστικῆς ἀγάπης. Μπορεῖ ὁ καθένας νά ἰχνηλατήσει τό μόχθο του, μελετώντας μέ προσοχή καί μέ ἀπροκατάληπτη διάθεση, δειγματοληπτικά, κάποιες ἀπό τίς ἐντελῶς πρωτότυπες, ἀνακαινιστικές πρωτοβουλίες του στόν κρίσιμο τομέα τῆς ἄσκησης τῆς μεγάλης, θεϊκῆς ἐντολῆς. Ἀπό τή συμπαράστασή του στά ἀνήσυχτα νειᾶτα καί στά κουρασμένα γηρατειά. Ἀπό τή φρον-

τίδα του καί τίς μεσολαβητικές του ἐνέργειες, γιά τοὺς Ἕλληνες πολίτες, πού ἡ δικτατορία τοὺς χώρισε ἀπό τίς οἰκογένειές τους καί τοὺς ξαπόστειλε στοὺς τόπους τῆς μοναξιάς καί τῶν βασανιστηρίων. Ἀπό τήν ἀγωνία του, νά μήν καταλήξει ἡ πολιτική ἀντιπαλότητα σέ αἱματοκύλισμα καί στρωθεῖ ἡ ἑλληνική γῆ μέ τά κορμιά τῶν παιδιῶν της.

Χαράσσοντας τοῦτες τίς προλογικές γραμμές, μέ κατακυρωμένη τήν προσοχή πρὸς τήν ἱστορική ἀλήθεια, πού οἱ φτηνές σκοπιμότητες τήν πλαστογράφησαν ἀσύστολα, θά ἐπικεντρώσω τό φωτισμό σέ δυό μόνο κεφάλαια τοῦ μόχθου του, πού γιά τόν ἴδιο λειτούργησαν ὡς σταυρωτικές περιπέτειες, ἐνῶ γιά τοὺς ἀντιπάλους του ἔγιναν ἀφορμές πολέμου ἐναντίον του καί γιά τίς πλατείες μάζες, παρέμειναν ἐπτασφράγιστα μυστικά.

Τό πρῶτο κεφάλαιο περιέχει τήν ἔντασή του, τήν ἀγωνία του καί τοὺς φόβους του, πού τά ἔζησε, στή μεγαλύτερη ἔντασή τους, κατά τήν τραγική μέρα τῆς 13ης Δεκεμβρίου τοῦ 1967. Ἦταν ἡ μέρα τοῦ βασιλικοῦ ἀντιπραξικοπήματος. Ὁ ἀνώτατος ἄρχοντας, ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ἐνῶ εἶχε ἀποδεχτεῖ τό στρατιωτικό πραξικόπημα καί εἶχε ὀρκίσει τήν πρώτη δικτατορική κυβέρνηση, κήρυξε ἀντεπανάσταση. Μιά μερίδα τῆς ἡγεσίας τοῦ στρατοῦ εὐθυγραμμίστηκε στή θέλησή του καί στό πρόσταγμά του. Καί, ξεκινώντας ἀπό τή μακρινή Θράκη, ἄρχισαν νά κατεβαίνουν, γιά νά γκρεμίσουν τή δι-

κτατορική έπαρση και νά έπαναφέρουν τήν άλυσσοδεμένη δημοκρατία στό θρόνο της. Άλλά, ή δικτατορία, όργανωμένη και μέ τίς άπαραίτητες διασυνδέ-σεις στά βασιλικά ανάκτορα και στό στράτευμα, πληροφορήθηκε έγκαιρα τήν κίνηση και άνέκοψε, μέ άποφασιστικούς έλιγμούς, τήν πορεία τους. Έκείνη άκριβώς τή στιγμή άπέιλησε τή χώρα ή τραγικότητα. Ό έμφύλιος σπαραγμός. Η άλληλοσφαγή. Ό στρατός βρέθηκε διχασμένος. Η μιά μερίδα στηρίζε τό άντικίνημα τοῦ βασιλιά. Και ή άλλη ύπηρετοῦσε τυφλά τούς δικτάτορες. Και οι δύο, όμως, άντιμέτωπες πτέρυγες ήταν όπλισμένες. Και άνυποχώρητες. Η σπίθα είχε πέσει. Η φωτιά είχε άνάψει. Ό όλεθρος ήταν μπροστά. Από τό πρωί, πού έκδηλώθηκε τό βασιλικό πραξικόπημα, ίσαμε τό άπόγευμα, τά έμπρηστικά συνθήματα συνόδευαν τούς πυροβολισμούς. Και οι πυροβολισμοί προσυπέγραφαν τίς διακηρύξεις της άδιλλαξίας. Όλοι και όλα ξεσήκωναν τό λαό. Και τόν έσπρωχναν στην άναμέτρηση, πού ήταν καθαρή άδελφοκτονία.

Ό Ίερώνυμος πληροφορήθηκε τό βασιλικό ξεσηκωμό άπό τό μεσημβρινό δελτίο τοῦ κρατικοῦ ραδιοσταθμοῦ. Και έμεινε κεραυνοβλημένος. Στούς συνεργάτες του, πού τόν πλαισίωναν, έμπιστεύτηκε τούς φόβους του και τήν άγωνία του. Τά «προτεταμμένα» όπλα, θά άπλώσουν στην έλληνική γή τό πορφυρό νεανικό αίμα και τό πένθος. Θά σκοτωθούν άδέλφια μας. Θά κλείσουν σπίτια.

Οι ώρες περνούσαν και ή άτμόσφαιρα όλοένα βάραινε. Τά άπανωτά δελτία τοῦ ραδιοφώνου μετάδιδαν τή σκληρή συνθηματολογία και τίς ίαχές της έμφύλιας άντιπαράθεσης. Παράγοντες τοῦ δημόσιου βίου, στηρίγματα τών άνακτόρων ή και ύποστηρικτές τοῦ βασιλικού θεσμοῦ, συλλαμβάνονταν και κλείνονταν στην άπομόνωση, μέ τήν προοπτική νά περάσουν άπό έκτακτο στρατοδικείο. Οι μονάδες τοῦ στρατοῦ άπλώνονταν σέ διάταξη μάχης. Και ό Άρχιεπίσκοπος, έγκλειστος στό οίκημα της Άρχιεπισκοπής, μέ κομμένες τίς γραμμές τοῦ τηλεφώνου και μέσα σέ κλοιό στρατιωτικής φρουράς, διοχέτευε τήν άγωνία του στίς προσευχές του. Ίσαμε, πού άργά τό άπόγευμα-τόν κάλεσαν στό Γενικό Έπιτελείο τοῦ Στρατοῦ. Για νά τόν ένημερώσουν. Νά τοῦ άνακοινώσουν, ότι τό βασιλικό κίνημα άπέτυχε. Ότι ή βασιλική οίκογένεια έφυγε άπό τή χώρα. Και για νά τοῦ ζητήσουν νά όρκίσει άντιβασιλέα.

Ό προκαθήμενος της έλληνικής Έκκλησίας, κείνη τήν ώρα της καθολικής πυροδότησης τών παθών και τών φονικών όπλων, φανέρωσε τό ήγетικό του άνάστημα. Οι δικτάτορες τόν πίεζαν, νά εύθυγραμμιστεί μέ τίς άποφάσεις τους. Έκείνος, μόνος, δίχως συμπαραστάτες, άντιστάθηκε. Γενναία και άνυποχώρητα. Τό πρώτο και κύριο αίτημά του ήταν νά δοθεϊ, άμέσως και μέ σαφή άνακοίνωση, γενική άμνηστία. Νά σταματήσουν οι διώξεις. Νά έλευθερωθούν οι κρατούμενοι. Νά πάψουν

τά ραδιόφωνα νά μεταδίδουν έμπρηστικά συνθήματα. Νά διωχτεί από τόν όρίζοντα τό άπαίσιο φάντασμα τής άδελφοκτονίας.

Οί δικτάτορες δέ δείχτηκαν πρόθυμοι νά άμνηστεύσουν τό κίνημα τής άνατροπής τους. Στίς έκκλησεις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου άντιστέκονταν. Ἀλλά καί εκείνος, θλιμμένος καί πικραμένος, συνέχιζε νά έπιχειρηματολογεί, πώς ό έμφύλιος σπαραγμός θά άφανίσει τόν τόπο καί θά ντύσει τά νοικοκυριά στά μαῦρα πέπλα τοῦ θανάτου. Καί έπέμενε, ἴσαμε, πού κατάφερε νά άνατρέψει τή στρατιωτική σκληρότητα καί τίς «έν θερμῷ» άποφάσεις. Στίς δυό, τά μεσάνυχτα, τό κρατικό ραδιόφωνο άναγγείλε, πώς δίνεται γενική άμνηστεία. Πώς θά σταματήσουν οί συλλήψεις. Καί πώς θά διακοποῦν όλες οί στρατιωτικές έπιχειρήσεις, πού βρίσκονται σέ εξέλιξη.

Ἡ άπαλλαγή τοῦ τόπου από τήν έμφύλια άναμέτρηση καί τό αίματοκύλισμα, ἦταν κατόρθωμα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἱερώνυμου.

Οί δημοσιογράφοι καί οί άναλυτές τής πολιτικῆς έπικαιρότητας δέ σταμάτησαν νά άφουγκραστοῦν τήν άρχιεπισκοπική άγωνία καί νά σταθμίσουν τήν ιστορική της άξία. Δέν τούς άπασχόλησε τό γεγονός, ότι ό γενναῖος αὐτός λειτουργός τής Ἐκκλησίας άναχαίτισε τό χείμαρρο τής βίας καί άπότρεψε τό ένδεχόμενο τοῦ άδελφοκτόνου σπαραγμοῦ. Ἔμειναν νά τόν χαρακτηρίζουν «χουντικό». Καί νά ζητοῦν τήν «κεφαλήν του επί πίνακι».

Μέ συνοπτική φράση θά δώσω καί τό δεύτερο κεφάλαιο τής ήγετικής του παρέμβασης στό διευθυντήριο τής δικτατορίας, πού έφερε κάποια άνεση στά δεσμά τῶν φυλακισμένων καί άνέκοψε τήν όρμή γιά καινούργιες συλλήψεις καί γιά σκληρότερα βασανιστήρια.

Ὅπως ἦταν φυσικό, μετά τίς πρώτες συλλήψεις «ὑπόπτων» ἤ καί «δήθεν ὑπόπτων», συγγενικά πρόσωπα τῶν παραγόντων, πού εἶχαν ριχτεί στά κρατητήρια, προσέτρεχαν στόν άνύστακτο ποιμένα Ἱερώνυμο καί ζητοῦσαν βοήθεια. Τόν παρακαλοῦσαν νά παρέμβει στή δικτατορική έξουσία καί νά εξασφαλίσει γιά τά άγαπημένα τους πρόσωπα άνθρωπιά. Νά πάψουν οί άπάνθρωποι βασανισμοί τους. Νά τούς εξασφαλιστοῦν συνθήκες στοιχειοδέστατης άξιοπρέπειας. Νά προσεχτοῦν οί έπικίνδυνες διακυμάνσεις τής ὑγείας τους. Νά τούς έπιτραπεί νά έπικοινωνοῦν μέ τά μέλη τῶν οίκογενειῶν τους.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος δέν παρέκαμψε τήν ιερή πρόκληση. Δέν άναδιπλώθηκε, από φόβο, μήπως καί κινήσει τίς ὑποψίες καί τήν έχθρότητα τοῦ καθεστώτος. Μέ δυό, άπανωτές έπιστολές, άπευθύνθηκε στόν πρωθυπουργό, στόν κύριο μοχλό τής δικτατορικής μηχανῆς. Καί μέ γλώσσα εύγενική, αλλά άνυποχώρητη, καυτηρίασε τή σκληρότητα τῶν άρμόδιων. Ζήτησε νά αλλάξουν, νά εξανθρωπιστοῦν οί συνθήκες διαβίωσης τῶν πολιτικῶν κρατούμενων. Οί δυό έπιστολές του, πού διασώζουν τήν

τοποθέτησή του, τήν αντίδρασή του καί τή φροντίδα του, ἀποτελοῦν μνημεῖα θάρρους, ἀκεραιότητος καί ἀνθρωπιάς. Ὅσο καί ἂν ψάξει κανεῖς τό ἀρχιερακό ὑλικό, πού διασώζει τή δράση καί τήν αντίδραση τῆς ἄλλης πτέρυγας, τῶν ἐπιφανῶν ἢ ἀφανῶν παραγόντων τῆς ἀντίστασης, δέ θά συναντήσῃ τέτοια κείμενα, μέ τέτοια, καθαρῇ ἐπιχειρηματολογία καί μέ τόσο κοφτῇ διατύπωση. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος διεκτραγωδεῖ τήν κατάσταση. Ζητάει τήν ἄμεση ἀλλαγὴ στάσης. Καί ἀπειλεῖ, πῶς, ἂν δέν γίνῃ σεβαστὴ ἡ ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια, θά προτιμήσῃ νά ἐγκαταλείψῃ τό κατάλυμα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς καί νά βρεθεῖ ἀνάμεσα στοὺς φυλακισμένους ἀδελφούς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ δυναμικὴ του παρέμβαση ἔφερε ἀποτελέσματα. Τὰ Χιτλερικά μέτρα χαλάρωσαν. Ἡ ἐπικοινωνία τῶν φυλακισμένων μέ τόν ἔξω κόσμον διευκολύνθηκε. Ὁ φόβος, μήπως ὁ προκαθήμενος τῆς Ἐκκλησίας, μέ τήν ἐπιμονή του, διεγείρῃ τήν ἐπαναστατικότητα τῆς ναρκωμένης μάζας, ἔβαλε κάποιο φρένο στήν τραχύτητα.

Βέβαια, ὁ λαός, ἀκόμα καί σήμερα, δέν ἐνημερώθηκε, ἀπὸ τοὺς, ταγμένους στὸν πάγκο τῆς πληροφόρησης, δημοσιογράφους, πῶς ὁ Ἱερώνυμος ἔστειλε τίς δυὸ αὐτὲς ἐπιτιμητικὲς ἐπιστολὲς στοὺς δικτάτορα. Οὔτε ἔμαθε, ὅτι ἡ σχετικὴ χαλάρωση τῶν μέτρων τῆς βίας ὀφείλεται στοὺς αὐστηροὺς ὕφος τῶν γραπτῶν παρεμβάσεων του καί στήν ἀποφασιστι-

κότητα τῶν πολλῶν, προφορικῶν μεσολαβήσεων του γιὰ πρόσωπα, πού εἶχαν συρθεῖ στήν ἀπομόνωση καί στήν ταλαιπωρία.

Ἡ σιωπὴ τῶν δημοσιογράφων καί τῶν δημοσιογραφικῶν συγκροτημάτων δέ δηλοποιεῖ σεβασμὸ στὴ δημοκρατία καί στοὺς κανόνες τῆς. Φανερώνει ἔλλειμμα δημοκρατίας καί ἀπουσία δημοσιογραφικῆς ἀμεροληψίας. Καί εἶμαι βέβαιος, πῶς ὁ ἱστορικός θά ἀνακαλύψῃ τήν ὑστέρηση καί θά ἀποκαταστήσῃ τήν ἀλήθεια. Θά ἀναγνωρίσῃ τό ἠθικὸ βάρος τῆς προσωπικότητος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἱερώνυμου. Καί θά ἀποδυναμώσῃ τίς μορφές, πού τὸν τύλιξαν, ἐξ αἰτίας τῆς ἔκρηξης τοῦ ἡφαιστείου τῶν πολιτικῶν παθῶν.

Τὸ κείμενο τοῦ βιβλίου του ἀποτελεῖ τήν ἐξομολόγηση τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἱερώνυμου καί, ταυτόχρονα, τήν ἀπολογία πρὸς τό λαὸ τοῦ Θεοῦ. Ἀνοίγει τήν καρδιά του. Καί ἐμπιστεύεται στὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, στοὺς ἔντιμους καί ἀμερόληπτους κριτές, πῶς πολιτεύτηκε κατὰ τήν περίοδο τῆς δικτατορίας. Ποιὰ προσκόμματα βρῆκε μπροστά του. Καί ποιούς ἀγῶνες ἔκανε, γιὰ νά σύρῃ τό ἄρμα τῆς Ἐκκλησίας στὶς τροχιές τῆς ἀποστολῆς Τῆς. Οἱ ἐκμυστηρεύσεις του εἶναι διάφανες. Οἱ ἀναγραφές φέρουν, ὀλοφάνερη, τὴ σφραγίδα τῆς κρυστάλλινης ἐντιμότητος. Ἡ ἱστορία του αὐτοδηλώνεται πειστικῇ.

Μιά μικρὴ ἀνθολόγηση μαρτυριῶν, πού προέρχονται ἀπὸ καταξιωμένους καλὰ μὲν τῆς πολιτικῆς

καί τῆς διανόησης ἐκείνης τῆς περιόδου, θεωρήσαμε πῶς ἀποτελεῖ χρησιμο-ἐπικουρο κατὰ τὴν προσπάθεια ἀνάδειξης τοῦ αὐθεντικοῦ προσώπου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἱερώνυμου. Ἐκεῖνοι, ἄνθρωποι μέ ὀξύμένο κριτήριο καί μέ ἀνένταχτο αἶσθητήριο, ἐκτίμησαν τὴν προώθησὶς του στοῦ θρόνου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, ὡς γεγονός μέ ἱστορικὴ ἐμβέλεια, ὡς ἐπανασύνδεση τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας μέ τὴν Παράδοση τῶν μεγάλων Πατέρων μας καί ὡς ἄνοιγμα ὀριζόντων μέσα στὴν πυκνὴ σκιά τῆς ἐποχῆς μας. Ἰδιαίτερα, οἱ ἐπιστολογράφοι, πού προέρχονταν ἀπὸ τὴν κονίστρα τῶν πολιτικῶν ἀνταγωνισμῶν καί διέθεταν πλούσια τὴν ἐμπειρία τοῦ τυφῶνα, πού ἐπληξε τὴ χώρα, ἐκφράζουν ἓνα αἶσθημα ἀνακούφισης καί ἐλπίδας, καθὼς ἀπευθύνονται στοῦ νέου Ἀρχιεπισκόπου καί χαιρετοῦν τὴν ἀνάρρησὶς του στὴν ὑπεύθυνη, ἐκκλησιαστικὴ ἔπαλξη. Δέν τὸν ψέγουν γιὰ τὴ χειραψία, πού παραχώρησε στοῦ, ἐγκατεστημένο πιά, δικτατορικὸ καθεστῶς. Ἐκφράζουν τὴ βεβαιότητα, πῶς ἡ ἐκλογή του ἀνοίγει καινούργια σελίδα στοῦ βιβλίου τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας. Καί πῶς ἡ προσωπικότητά του θὰ τυπώσει τὰ ἴχνη τῆς στήν πορεία ὁλόκληρου τοῦ ἔθνους.

Οἱ ψόγοι ἀποτελοῦν ἐφευρήματα μεταγενέστερα. Τῆς ἐποχῆς, πού ἡ ἰδεολογικὴ καί ἡ κομματικὴ ἀνασφάλεια συνασπίστηκαν μέ τὴν ὁμάδα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑποκρισίας καί συγκρότησαν μέτωπο ἐναντίον του. Τότε τοῦ ἀπονεμήθηκε ὁ τίτλος «χουν-

τικός». Καί τότε τοῦ φορτώθηκαν ὅλα τὰ βάρη τῶν εὐθυνῶν, γιὰ ὅσα συνέβηκαν κατὰ τὴν περίοδο τῆς δικτατορίας.

Τώρα, πού συμπληρώνονται δεκαπέντε χρόνια ἀπὸ τὴν ἐκδημία τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῆς ἀγάπης, παραδίνουμε ξανά στὴ δημοσιότητα, σέ ἕκτη ἔκδοση, τὴν ἐξομολογητικὴ τούτη συγγραφή του. Τὴν προσφέρουμε μέ ἐμπιστοσύνη στὴ νέα γενιά τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας. Στούς νέους, πού δέν υἱοθετοῦν εὐκολα τίς σκόπιμα μονταρισμένες ρετσινιές, μήτε ἀποδέχονται στράτευση στίς ξεπερασμένες πιά ἰδεολογίες. Τούς τὴν προσφέρουμε, μέ τὴν πεποίθησις, ὅτι θὰ ἀνακαλύψουν μέσα στίς σελίδες τῆς τῆ γνήσια ἀνθρωπιά, τὴν ἀκεραιότητα, τὴ δύναμη τῆς πίστεως καί τὴν ὁμορφιά τῆς ἀγάπης. Χαρίσματα, πού τὰ χρειάζεται ἡ ἐποχὴ μας καί τὰ ἀναζητᾶι μέ πόθο καί μέ πάθος.

Ο ΑΤΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΡΙΔΟΣ
ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ

Δεκαπενθήμερο Δελτίο

Ἐκκλησιαστικῆς Ἐνημέρωσις

Ἰδιοκτήτης

ὁ Μητροπολίτης

Ἀττικῆς καί Μεγαρίδος

ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ

Διεύθυνσις

19011 Αὐλῶν Ἀττικῆς

Τυπογραφεῖο Κωνσταντίνου Σανιδᾶ

Ἰωαννίνων 6, Μοσχάτο.